

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Lenka Zábojníková

Historie židovské obce v Holešově

Olomouc 2017

vedoucí práce: PhDr. Pavel Kopeček, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených zdrojů a literatury.

V Olomouci dne 31. března 2017

.....

Lenka Zábojníková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Pavlu Kopečkovi, Ph.D. za odborné vedení, pomoc, rady při vypracování práce a za čas, který mi věnoval při konzultacích. Dále děkuji zaměstnancům Městské knihovny Holešov za poskytnutí materiálů ke zpracování práce.

Obsah

Úvod	5
1 Stručný nástin dějin Židů v českých zemích	7
1.1 Židovská společnost v českých zemích v 11. až 15. století	7
1.2 Židé v českých zemích v novověku	9
2 Historie Židů v Holešově	11
2.1 Historie města Holešov	11
2.2 První zmínky o Židech v Holešově	12
2.3 Židovská privilegia.....	13
2.4 Pogromy v Holešově a situace v 19. století	14
2.5 Období od začátku 20. století do 30. let 20. století	16
2.6 Období druhé světové války.....	18
2.7 Stav židovské náboženské obce ve druhé polovině 20. století.....	20
3 Židovské památky v Holešově	22
3.1 Stará synagoga	22
3.1.1 Šachova synagoga – 2. polovina 20. století	23
3.1.2 Šachova synagoga – 21. století	24
3.2 Hřbitov	27
3.3 Nová synagoga	28
3.4 Židovské památky ve Zlínském kraji	29
4 Osobnosti židovské obce v Holešově	31
4.1 Sabbataj ben Meir ha Kohen, zvaný Šach.....	31
4.2 Gerson Wolf	33
5 Festival židovské kultury 2016	34
Závěr	36
Seznam použitých zdrojů	38
Přílohy	41
Anotace	46

Úvod

Práce se zabývá historií židovské komunity ve městě Holešov, které se nachází na Kroměřížsku ve Zlínském kraji. Holešov leží 13 km severozápadním směrem od krajského města Zlín, na západním okraji Hostýnských vrchů, na pomezí Hané a Valašska, na řece Rusava. Počet obyvatel sahá nyní ke třinácti tisícům. K výrazným rysům tohoto malebného města patřilo od 15. století do 40. let 20. století početné židovské společenství.

Cílem práce je poskytnout ucelený přehled o historickém vývoji židovské náboženské obce v Holešově. Práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola se věnuje dějinám Židů na území českých zemí. Tato část má význam i v kontextu k židovské problematice v Holešově. Druhá kapitola je zaměřena na samotnou historii židovské náboženské obce v Holešově, od její první zmínky ve 14. století přes léta její největší slávy a významnosti po zrušení obce v důsledku holokaustu. Holešovská židovská komunita se stala několikrát obětí pogromů či protižidovských bouří, ale vztahy mezi židy a křesťany nebyly vždy špatné a nešťastné. Třetí kapitola se zabývá historickými židovskými památkami v Holešově i v souvislosti s novodobými dějinami. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na nejvýraznější osobnosti, které působily v židovské komunitě nebo se narodily do židovské rodiny v Holešově. Jednou z nich byl Sabbataj ben Meir ha Kohen, zvaný Šach, k jehož hrobu putují každoročně stovky ortodoxních Židů z celého světa. Poslední kapitola obsahuje pojetí dnešního židovství v Holešově a s ním spojený Festival židovské kultury.

Důvodem pro výběr tématu byl zejména osobní zájem o židovskou problematiku, svět, kulturu, památky a historii. Pokud se všechny tyto náležitosti spojí dohromady a přidá se jedno konkrétní místo, vzejde mi na mysl právě město Holešov s jeho židovskou tradicí. Holešov se nachází nedaleko mého bydliště a již od raného dětství ho ráda navštěvuji. Ve městě lze najít mnoho příležitostí k využití volného času v oblasti kulturní, vzdělávací nebo sportovní. Holešov je významným historickým a kulturním centrem regionu Kroměřížska.

Informace potřebné ke zpracování tohoto tématu jsou čerpány z odborných publikací a periodik z regionálního oddělení Městské knihovny v Holešově a také z fondu ve Státním okresním archivu Kroměříž. Dějinám Židů na území českých zemí se podrobně věnoval kulturní historik T. Pěkný. V současnosti neexistuje žádná ucelená publikace, která by se věnovala historii Židů v Holešově. Informace lze čerpat ze sborníků z vědeckých konferencí

nebo periodik. Větší důraz je kladen na židovské památky, o nichž pojednává zejména J. Klenovský. Většina publikací se nevěnuje novodobým dějinám. Údaje a data potřebná ke zpracování pro období 21. století jsou čerpána především z novinových článků.

1 Stručný nástin dějin Židů v českých zemích

Přítomnost Židů v Evropě je známa od období po roce 70 n. l., kdy se po židovsko-římské válce příslušníci tohoto národa začali usazovat nejen v jižní Evropě, ale i v Persii a severní Africe. Židé přicházeli po obchodních stezkách od východu a jihu, aby zde mohli obchodovat s keltskými, germánskými a později i slovanskými kmeny. Od 9. století n. l. se již můžeme setkat s písemnými zmínkami o Židech v tehdy vznikajícím slovanském státě Velkomoravská říše.¹

Odborná literatura zabývající se Židy v českých zemích se shoduje v písemně doložených faktech o židovské přítomnosti. První zmínka o Židech na našem území je zakotvena v listině solnohradského arcibiskupa Arna (od roku 798 n. l. první arcibiskup Salzburský).² Dalším dokumentem je tzv. Raffelstettenský celní a plavební řád Ludvíka IV. z let 903–906. Zde je ukotveno, jaké clo bude muset židovský příslušník zaplatit, pokud bude chtít obchodovat na moravském trhu.³ Třetí písemností dokládající život Židů v českých zemích je z 10. století zpráva židovského kupce Ibrahima ibn Jakoba, který byl vyslán z Afriky. Při své návštěvě ve střední Evropě nevynechal Prahu a povšiml si přítomných Židů ve městě. Nelze ale s jistotou určit, zda se jednalo o usedlé obyvatele Prahy nebo zda to byli jenom procházející obchodníci. Jistě lze naopak říci, že se Židé zanedlouho potom začali usazovat v českých zemích jako první z cizích kupců.⁴

1.1 Židovská společnost v českých zemích v 11. až 15. století

V 10. století dochází díky Židům, coby dobrým obchodníkům, k rozvoji nejen českého obchodu, ale i postavení českého obchodování v mezinárodním měřítku. Židé kromě schopností obchodovat disponovali i dobrým přehledem o financích a někteří působili také jako finanční poradci. Stejně tak měli svůj podíl na rozvoji českého mincovnictví a řemeslného podnikání. Z profesního hlediska také působili jako lékaři a dvorští úředníci. Obchodovali s naturáliemi i hotovými produkty, měli možnost provozu řemesla, zisku půdy a domu a také možnost svobodné volby bydliště. V této době neexistoval žádný upravený právní řád, který by určoval privilegia samotných Židů.

¹ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha, 1993, s. 13.

² Tamtéž, s. 25.

³ BONDY, Gottlieb a Franz DWORSKÝ. *Zur Geschichte der Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien von 906 bis 1620*. [online]. Praha, 1906 [cit. 2016-11-16]. Dostupné z:

https://archive.org/stream/zurgeschichteder01bond/zurgeschichteder01bond_djvu.txt

⁴ PĚKNÝ, T.: citované dílo, s. 13.

První právní úprava vztahující se na židovské obyvatelstvo je z roku 1092 a vydal ji Vratislav II. (1061–1092) pro pražskou německou osadu při kostele sv. Petra na Poříčí. Královské výsady zaručovaly funkční samostatnost v záležitostech osobních, správních a podnikatelských, např. možnost volného pohybu a osobní svoboda byla pro některé domácí křesťanské obyvatele nepřijatelná stejně jako bohatství cizích židovských kupců.⁵

Fatální dopad pro vznikající židovské obce přinesly křížové výpravy, při kterých docházelo k masakrům na židovském obyvatelstvu v mnoha evropských zemích. K historii českých Židů patří neodmyslitelně první křížová výprava v roce 1096, kdy v Praze došlo v důsledku vyvražďování Židů k zániku židovské osady pod Vyšehradem. Židé, kteří odmítali křest, byli zabiti. Tento pogrom dal Židům podnět k odstěhování se ze země. Kromě toho byl záminkou pro panovníka k ozbrojenému zásahu a vybití židovských domů v Praze, při kterém došlo také ke konfiskaci téměř veškerého majetku židovského obyvatelstva.⁶

IV. lateránský církevní koncil,⁷ který se konal v roce 1215, nebyl pro židovské obyvatele nijak vřívý, právě naopak. Nařizoval úplné oddělení a přísné omezení styku s křesťany. Židé byli donuceni nosit zvláštní označení a na základě segregace se museli přestěhovat do uzavřených židovských ulic nebo malých čtvrtí, kterým se říkalo *ghetta*.⁸ V tomto období se postavení Židů ve společnosti mění. Stali se uzavřenou skupinou obyvatel, byli podřízeni panovníkovi, vše museli platit (např. za povolení usadit se). Řemeslo směli provozovat jen omezeně v rámci ghetta. Někteří byli zbaveni práva na sebeobranu – nesměli nosit zbraně. Přemysl Otakar II. vydal roku 1254 tzv. Židovská statuta, kterými byli Židé panovníkem chráněni před útoky křesťanských obyvatel, ale museli za to platit vysoké daně.⁹

Středověké židovské obce tvořily samostatné správní celky, které byly politicky organizované. Jejich představitelé pečovali o obecní blaho, o vzdělávání v duchu náboženských tradic, určovali a vybírali daně, starali se o nemajetné, nemocné a mrtvé, měli vlastní soudnictví pro spory mezi Židy. I když žili v těsné provázanosti s měšťanskou třídou, obávali se stále perzekucí, které ústily ze strany křesťanského obyvatelstva, a proto chtěli mít také svá práva dekretována. Ve 13. a 14. století vznikaly na Moravě v královských městech židovské obce, kromě Olomouce a Brna i v Jihlavě, Znojmě, Uherském Hradišti,

⁵ PĚKNÝ, T.: c. d., s. 14–15.

⁶ Tamtéž, s. 16–19.

⁷ Byl svolán papežem Inocencem III. pro obranu katolické víry a pomoc křížáckým státům v Palestině.

⁸ Tamtéž, s. 20–21.

⁹ BAUMANN, Arnulf. *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha, 2000, s. 164.

Uničově. Židé byli usídleni také v Prostějově, Podivíně, Třebíči, Mikulově, Ivančicích, Boskovicích, Jemnici, Pohořelicích, Moravských Budějovicích, Uherském Brodě, Kroměříži, Mohelnici a Vyškově.¹⁰ V 15. století došlo k vyhnání Židů z královských měst. Mnozí křesťané se tím zbavili dluhů, které měli vůči Židům, proto také neměli důvod s jejich vyhnáním nesouhlasit a nepodporovat ho. V Čechách a na Moravě žili Židé nejen v malých osadách, které tvořily jenom shluk chalup či domů, ale i v rozsáhlých sídlištích, např. v Praze. Zvláštní skupinou židovských obyvatel byli panští Židé, kteří bydleli v nájmu u sedláků nebo v nových budovách, kterým se říkalo *židovny*.

1.2 Židé v českých zemích v novověku

V prvních letech panování Ferdinanda I. Habsburského (1526–1564) získali Židé svá práva a privilegia na krátkou dobu zpět. S příchodem třicetileté války však trpěli stejně jako ostatní obyvatelé českých zemí hladem, morem a nájezdy protivníků.¹¹ Další vývoj zahrnoval zvýšení daní, následovaly židovské pogromy, perzekuce. Snahy o vysídlení Židů z českých zemí měla i panovnice Marie Terezie, ale Židé se vykoupili a vypovězení bylo zrušeno. Za vlády Josefa II. (1780–1790) se situace zlepšila, ustanovilo se 52 židovských obcí a povoleno bylo zemědělství. Na druhou stranu byla odejmuta soudní moc a v židovských školách se musela vyučovat němčina, která byla také podmínkou pro židovský sňatek.¹²

V roce 1867 získali Židé plná občanská práva. Následně se začali stěhovat do měst, která se stávala průmyslovými a obchodními centry, vznikaly početné a silné židovské komunity. V období po vzniku samostatného československého státu se Židům dařilo valně. Významně se podíleli na rostoucí ekonomice, realizovali se v kulturní a sociální oblasti, mnoho z nich se stalo také slavnými osobnostmi na poli vědy, techniky, politiky, kultury, literatury a umění.

Vše ale zničil příchod nacismu a 2. světová válka. Po Mnichovské dohodě, kdy Německá říše zabrala pohraniční území, uprchlo do vnitrozemí na 25 tisíc Židů. Na obsazeném území pak v listopadu 1938 bylo zdemolováno a vypáleno 35 synagog a několik židovských hřbitovů. Ihned po okupaci bylo Židům zakázáno disponovat s majetkem, Židé museli odevzdat soupisy svého majetku a peníze i cennosti uložit do bank.

¹⁰ PĚKNÝ, T.: c. d., s. 24–26.

¹¹ Tamtéž, s. 52.

¹² Tamtéž, s. 79–85.

Byly uzavřeny školy, zrušeny spolky a organizace. Od roku 1941 měli Židé povinnost nosit žlutou šesticípou hvězdu s nápisem *Jude*. Postupně se Židům zakazovaly běžné činnosti, jako např. navštěvovat restaurace, používat dopravní prostředky, cestovat atd. Zahájily se transporty do koncentračních a vyhlazovacích táborů. Někteří Židé předtím emigrovali, ale ostatní podléhali tzv. Norimberským zákonům (soubor opatření, na jehož základě byla prováděna nacistická rasová diskriminace a genocida v Německu a jim okupovaných zemích před a v období druhé světové války). Většina Židů byla deportována do koncentračního tábora v Terezíně nebo přímo do vyhlazovacích táborů, např. Osvětimi. Židovská menšina v českých zemích je po 2. světové válce naprosto zdecimovaná a náboženské obce v mnoha místech zcela zanikají.¹³

¹³ BAUMANN, A.: c. d., s. 170–174.

2 Historie Židů v Holešově

2.1 Historie města Holešov

Holešov byla původně osada vzniklá na křižovatce důležitých obchodních cest z Přerova do Uherského Hradiště a z Polska do Kroměříže. První zmínka pochází z roku 1131. Obec byla původně biskupským majetkem, za Přemyslovců ale povýšila na městečko a později na město. Do města vedly tři brány: Přerovská, Žopská, a Kroměřížská.¹⁴

Před rokem 1371 získal Holešov Matouš ze Šternberka, který byl zakladatelem lukovské a holešovské větve pánů ze Šternberka. Šternberkové drželi město až do roku 1574. V časech reformace bylo rušným centrem Jednoty bratrské i luteránů. Katolický Holešov ušetřili při vpádu polští Lisovčáci v době třicetileté války, nicméně jeho okolí bylo vyplněno. V tomto období zde měl své místo posledního působení kněz Jan Sarkander, který byl později zatčen pro zemězradu. V roce 1995 ho papež Jan Pavel II. svatořečil.

Po třicetileté válce získal Holešov pobělohorský zbohatlík a zemský hejtman Jan z Rottalu, učinil jej svou rezidencí a jeho nástupci pak významným kulturním centrem.¹⁵ S tím souviselo vybudování zámku, který stojí na místech bývalé tvrze. Jedná se o mohutnou dvoupatrovou renesanční stavbu, která má na rozích šestihenné věže. Dle francouzského zahradního stylu založil později František Antonín Rottal (1717–1762) rozsáhlý park. Dříve zahrada vynikala a ve svých lepších časech mohla i konkurovat zahradám kroměřížským. V jedné z nejkrásnějších zahrad na Moravě byla síť kanálů, četné vodopády, bazény zdobené kamennými figurami a velký počet různých sousoší vypracovaných italskými mistry.¹⁶

Kolem druhé poloviny 19. století držel holešovské panství hraběcí rod z Vrba a Bruntálu. Po vzoru průmyslové výstavy v Praze se i v Holešově konala výstava, která se stala nejvýznamnějším hospodářsko-kulturním podnikem na východní Moravě před první světovou válkou. Na počátku 20. let minulého století vzniklo v Holešově české fašistické hnutí, z něhož se později změnou názvu stala Národní obec fašistická.¹⁷

Koncem 30. let 20. století se město stalo posádkovým. Československou posádku elitních hraničářů však brzy vystřídala německá Schutzpolizei, v kasárnách se pak pořádala

¹⁴ KVASNIČKA, Pavel. *Holešovský okres*. Brno, 2010, s. 69–72.

¹⁵ Tamtéž, s. 131–149.

¹⁶ Tamtéž, s. 77.

¹⁷ Tamtéž, s. 153–156.

školení a výcviky příslušníků Schutzpolizei i protektorátního četnictva. Později na tuto tradici navázal komunistický režim zřízením Vysoké školy SNB zahrnující i výcvikový prostor pro příslušníky pohraniční stráže. Po roce 1989 pak pokračoval demokratický režim založením Vyšší policejní školy a Střední policejní školy MV v Holešově, která je co do velikosti a rozsahu činnosti řazena mezi tři největší policejní školy v České republice.¹⁸

Mezi nejznámější rodáky z Holešova patří Jan z Holešova (1366–1436), jenž studoval na univerzitě v Paříži, byl bohoslovcem v době husitské, benediktinským mnichem, teologem, jazykovědcem a mimo jiné se také účastnil kostnického sněmu. Z Holešova pocházel i známý hudební skladatel a houslista František Xaver Richter (1709–1789). V Holešově strávil svůj život také nejvyšší člověk, který podle dochovaných údajů kdy žil v českých zemích. *Hanácký obr* Josef Drásal (1841–1886)¹⁹ měřil 242 cm a je po něm pojmenován nejobtížnější bikemaraton v České republice, který každoročně startuje z holešovské zámecké zahrady.

Památkový okruh v Holešově nabízí možnost navštívit např. Zemanovu kovárnu, kapli svatého Martina, pomník Bedřicha Smetany, kapli svatého Kříže, náměstí Dr. E. Beneše s řadou hodnotných měšťanských domů, kostel Nanebevzetí Panny Marie, morový sloup, kostel svaté Anny a trinitářský klášter.

2.2 První zmínky o Židech v Holešově

Jako první se o Židech v Holešově zmiňuje zpráva z roku 1391, která je zakotvena v zemských deskách moravských. Sděluje, že měl jistý Žid Pešak z Brna získat dvůr v Kostelci u Holešova. V této době bylo město Holešov v držení Šternberků. S jistotou můžeme říci, že počátky židovského osídlení Holešova souvisejí s vypovězením Židů z moravských královských měst Brna, Olomouce, Znojma, Uničova a Jihlavy. To měl na svědomí tehdejší král Ladislav Pohrobek (1453–1457). Do Holešova přišli Židé především z Olomouce a Uničova.²⁰ Postupně začali osidlovat severozápadní území před hradbami města na předměstí za Přerovskou bránou, které se později říkalo *Židovská* (zbořena v roce 1906). V Holešově postupně vznikala židovská čtvrť, která ale měla později své zastoupení i v křesťanských domech a dokonce měla domy i na náměstí.

¹⁸ *Historie Vyšší policejní školy a Střední policejní školy MV v Holešově* [online]. 2017 [cit. 2017-02-27]. Dostupné z: http://www.spshol.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=241&Itemid=295

¹⁹ KVASNIČKA, P.: c. d., s. 126–130.

²⁰ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Holešova*. Holešov, 2004, s. 3.

V 16. století zažívá židovská osada v Holešově rozkvět, Židé si pod ochranou posledních holešovských pánů ze Šternberka po ničivém požáru v roce 1560 postavili kamennou synagogu.²¹ Požár zničil vzácné dokumenty i předměty. Po této katastrofě se obec rychle zotavila i díky výdělečným obchodním stykům na Moravě a v blízkých zemích. Na své obchodní cesty vyrazili Židé např. do Krakova, Vratislavi a Lipska.²²

2.3 Židovská privilegia

Během třicetileté války utrpělo město Holešov s židovskou čtvrtí značné škody. Bylo poničeno uherskými vojsky, vypleněno a vypáleno Švédy a také jej postihla morová pohroma. Po této válce skoupil holešovské panství hrabě Jan z Rottalu, který si velmi dobře uvědomoval přínos vzdělaných a schopných židovských osadníků v rozvoji jeho majetku. Vyšel Židům po všech stranách vstříc a poskytl jim v roce 1651 nová výhodná privilegia.²³ Mezi ně patřila např. možnost vystavět obecní dům, nemocnici, nové domy a chalupy. Mohli provozovat jatka, zabývat se nejen obchodem, nýbrž i dalšími povolenými řemesly (krejčí, koželuh, řezník, punčochář). V tomto dokumentu je navíc zakotvena rovnost Židů s křesťany i v trestních věcech, kdy prohřešky Židů proti křesťanům měl řešit křesťanský rychtář a naopak prohřešky křesťanů proti Židům rychtář židovský. Rodiče mohli své děti ženit a vdávat mezi sebou na svém panství, pokud ovšem chtěli toto uskutečnit na cizím, museli zaplatit deset dukátů. Za tato privilegia měli ale Židé povinnost každoročně zaplatit. Kvůli velkorysým privilegiím docházelo občas ke střetu zájmů mezi židovskými a křesťanskými obyvateli města, přesto všichni obyvatelé dokázali poklidně žít vedle sebe.²⁴

Držitelé holešovského panství se dále poměrně střídali a Židé si svá práva opět museli kupovat. To, že židovská komunita v Holešově byla v té době významná, dokazuje konání synodálního rabínského shromáždění v roce 1653, kde byly projednány staré stanovy moravských židovských obcí a poprvé byly pozměněny, popřípadě přidány nové. Majetek židovských občanů byl rozsáhlý, a to do té míry, že byli schopni půjčit peníze sousední židovské obci v Kroměříži na stavbu nové synagogy. Také byli držiteli téměř třetiny pozemků v Holešově a hromadně skupovali domy na náměstí a nové pozemky. Bohatství, relativní svoboda a bezpečnost holešovských židů se stávaly proslulou. I proto

²¹ Původní synagoga byla dřevěná a vyhořela.

²² KLENOVSKÝ, J.: c. d., s. 3.

²³ BARTOŠEK, Karel. Židé v Holešově - 3. část. *Holešovsko*, roč. XVII., č. 17, 2011, s. 19.

²⁴ PÁLKA, Petr. Postavení holešovských Židů v polovině 17. století a Rottalovo "Židovské privilegium". In: *Židé a Morava: Sborník z konference konané v listopadu 1998 v Kroměříži*. Kroměříž, 1999, s. 60–68.

sem směřovaly kroky řady židovských vyhnanců ze všech koutů Evropy, zejména pak z východních oblastí, Haliče, Ukrajiny, Litvy a Polska, kde probíhající války a povstání decimovaly tamní početné židovské obyvatelstvo. Holešov se tak pro ně stal centrem azylu.²⁵ To vše ovšem do té doby, než byla úředně nařízena separace židovského obyvatelstva do ghett, která probíhala v letech 1727–1728. Byly vypracovány plány měst s vyznačenými domy v křesťanských částech ve vlastnictví Židů. Židé pak byli nuceni tyto své majetky prodat křesťanům a přestěhovat se do židovských čtvrtí. Rozsah holešovského ghetta patřil k největším na území Moravy.²⁶

V době vlády Marie Terezie, kdy probíhaly války o rakouské dědictví (1740–1748), ubytovali Židé v roce 1741 v ghettu pruské vojáky a někteří znalci německého jazyka se s nimi i dorozuměli. To ale Marie Terezie brala jako spolčení s nepřítelem a napomáhání při pruských vpádech. Vydala dekret, kterým se uzavřela synagoga, někteří obyvatelé židovské obce byli uvězněni a byl zabaven obecní majetek a bohoslužebné předměty. Dále vydala rozkaz, aby Židé opustili české země. Zajímavé je, že se vedení holešovské křesťanské obce přimluvilo, aby byly některé sankce odvolány. Křesťané dokonce odpřisáhli, že holešovští Židé byli císařovně vždy věrni a že za pruské okupace trpěli stejnou měrou jako křesťané.²⁷ To dokládá, že vztahy mezi Židy a křesťany nebyly vždy rozporuplné, ale obě strany si uměly pomáhat, když přišlo na nejhorší.

2.4 Pogromy v Holešově a situace v 19. století

První pogrom v Holešově se stal v roce 1774 a jeho příčinou bylo nalezení mrtvé křesťanské dívky v jednom z židovských domů. Obvinění byli Židé a jeden z nich byl také násilím donucen k přiznání, následně mu byla setnuta hlava. Tato událost měla zavdat příčinu k nenávisti vůči Židům a jejich zlikvidování, vykradena byla většina domů v ghettu i stará synagoga. Úřady ale zareagovaly spravedlivě a někteří původci tohoto rabování byli zatčeni a odsouzeni.²⁸ Holešovští Židé se z této negativní zkušenosti rychle vzpamatovali a dál bohatli a zvětšovali své majetky. Židovská škola zažila svůj rozmach a někteří rabíni z Holešova patřili ke světové privilegované vrstvě. K rozkvětu přispěla jistě i reforma Josefa II. o zrovnoprávnění židovského náboženství.²⁹

²⁵ BARTOŠEK, K.: c. d., 3. část, s. 19.

²⁶ KLENOVSKÝ, J.: c. d., s. 3.

²⁷ BARTOŠEK, Karel. Židé v Holešově - 5. část. *Holešovsko*, roč. XVII., č. 19, 2011, s. 19.

²⁸ KLENOVSKÝ, J.: c. d., s. 4–5.

²⁹ BARTOŠEK, K.: c. d., 5. část, s. 19.

V první polovině 19. století docházelo k největšímu rozvoji židovské obce a s ním byl znát i nárůst počtu obyvatel této komunity. V roce 1794 obývalo Holešov celkem 1032 Židů (křesťanů bylo 2973). V roce 1830 stoupl jejich počet na 1316. Maximálního počtu obyvatel dosáhla židovská obec v roce 1848, kdy čítala 1694 osob, což bylo 32 procent veškerého obyvatelstva města.³⁰

Revoluční rok 1848 znamenal ukončení středověkého postavení židovských obyvatel. Židé získali plná občanská práva a po pádu posledních feudálních prvků a zavedení občanské společnosti jim nic nebránilo v dosahování nového vzdělání, šlechtických titulů a v libovolném stěhování. Tento rozvoj vedl k tomu, že někteří vzdělaní a obchodně úspěšní Židé se z Holešova odstěhovali do větších měst, kde cítili mnohonásobně více možností svého uplatnění. Jejich odliv byl nejen do vnitrostátních měst, ale i do zahraničí, takže počet obyvatel židovské obce v Holešově postupně během druhé poloviny 19. století klesal. V roce 1890 čítalo židovské obyvatelstvo celkem 784 osob.

Z původního židovského ghetta vznikla v roce 1849 správně samostatná politická obec s vlastní radnicí, starostou, zastupitelstvem, rabinátem, německou školou i obecní policií, hasiči a ponocným. Holešov se tak rozdělil na dvě města na sobě zcela nezávislá. V křesťanské části byli čeští obyvatelé a v židovské především německy hovořící Židé. I když počet židovských obyvatel už nebyl kvůli odlivu tak velký, jejich obec se opět rozvíjela. Židé v Holešově utvářeli hospodářský, společenský i politický život. Ekonomiku téměř celého města ovládali Židé. Vlastnili velké množství továren, např. továrnu na výrobu pracovních šatů, na umělá hnojiva, na nábytek, židovské palírny a koželužny. Zdá se, že tento fakt by mohl mít na svědomí další nepokoje mezi obyvateli, ale právě naopak se v této době udržovaly celkem klidné a dobré vztahy mezi oběma obcemi.³¹

Ovšem již v roce 1850 případy prvního stěhování Židů mimo jejich ghetto vyústily v demonstraci na protest proti stěhování a kupování domů Židy v křesťanské lokaci. Po tomto incidentu došlo k delší odmlce v konání rozporů mezi křesťanským a židovským obyvatelstvem, neboť české obyvatelstvo zažilo rozvoj a emancipaci a získalo jasnou převahu nad ostatními menšinami ve městě.³²

³⁰ KLENOVSKÝ, J.: c. d., s. 7–8.

³¹ KLENOVSKÝ, J.: c. d., s. 4–5.

³² BARTOŠEK, Karel. Židé v Holešově - 6. část. *Holešovsko*, roč. XVII., č. 20, 2011, s. 19.

Ke konci století začínají platit jazyková nařízení, která nejsou pro Židy žádnou výhodou. Spatřují v nich ohrožení svého postavení a dochází tak k národnostním střetům a bouřím. Židovská obec posílila své policejní hlídky a zřídila dobrovolné stráže. To vyvolalo ještě větší nepokoje a v říjnu v roce 1899 dochází v Holešově k pogromu.³³

Ve městě nastala klidná manifestace proti zrušení jazykových nařízení, díky nimž měli Češi moc užívat na úradech ve většinově českých okresech jako úřední jazyk češtinu. V okolních městech došlo k nepořádkům a tak starosta židovského města povolal mladé muže, aby drželi stráž a zajistili pořádek. Ještě toho dne večer procházel židovským městem jeden dělník se synem. Ti se pohádali se Židy a dělník dal facku židovskému příslušníkovi policie. Útočník byl poté zatčen a odveden. V pozdních večerních hodinách pak procházeli židovským městem 4 muži, kteří byli poněkud hluční. Nato je napadla a zbila židovská hlídka. Jeden z napadených byl vážený majitel jednoho ze závodů v Holešově a také byl nejvíce zraněn. Jeho zakrvácená vázanka byla vystavena za oknem hostince spolu s další provokací. Když si toto dílo odpoledne lidé prohlíželi, byl z židovského hostince vyhozen opilec, který rozbil skleněnou výplň dveří. Ten byl následně požádán o zaplacení škody, ale rozhořčený dav ještě víc rozbil okna hostince, shluknul se a demonstrativně prošel za hulákání židovským městem. Poté chtěl židovskou branou vyjít ven, ale cestu mu zastoupilo několik židovských četníků a lidé byli požádáni, aby se vrátili stejnou cestou, odkud vyšli. To se však nestalo a četníci vystřelili na povel dvě salvy, jednu do davu a druhou do zvědavců, pak se stáhli. Palba měla za následek tři mrtvé a několik raněných. Dav svým výtržnictvím zdemoloval židovské město. Pohřeb mrtvých se konal o několik málo dnů později za vojenské asistence a taktéž se neobešel bez obětí. Pohřbu se chtěl zúčastnit i jeden z mladých chlapců, který se prodíral vojenskou zábranou, ale jeden voják ho zabil bodnutím bajonetem do břicha. Při následných soudních procesech bylo na několik měsíců odsouzeno 13 protizidovských demonstrantů a za zbití váženého občana byli odsouzeni i příslušníci židovské hlídky včetně starosty.³⁴

2.5 Období od začátku 20. století do 30. let 20. století

Událost zanechala ve městě rozhořčenost obyvatel vůči státní moci, která se zachovala zcela neadekvátně a nespravedlivě, i proti Židům. Židé z Holešova stále častěji odcházeli, počet obyvatel této komunity dále klesal. Žily zde zranění, odsouzení, ale i příbuzní oběti

³³ Tamtéž, s. 5.

³⁴ BARTOŠEK, Karel. Židé v Holešově - 7. část. *Holešovsko*, roč. XVII., č. 21, 2011, s. 19.

zastřelených při pogromu.³⁵ Konec první světové války a vznik samostatné Československé republiky byl českým obyvatelstvem Holešova přivítán s nadšením, i když přetrvávaly potíže se zásobováním, v sociální oblasti a životní úrovni. Atmosféra občanských vztahů v Holešově žila tehdy vzpomínkami na události minulé. Klid nepřinášeli ani vojáci vracející se z fronty, kteří byli po dlouhodobém pobytu ve válce citově i sociálně vyprahlí až narušení.³⁶

Rozmach antisemitismu v českých zemích na začátku století nepůsobil na vztahy mezi občany nijak zvlášť příznivě. Protižidovská nálada panovala téměř na celém území. Nouze a nejistota šla ruku v ruce s násilnostmi a rabováním. K dalším protižidovským bouřím došlo v prosinci 1918, tedy po skončení první světové války. Jejich příčinou byla obecná nespokojenost, nedostatek zboží, hlavně potravin, špatná morálka vojáků vracejících se z fronty a vyhrocený nacionalismus. Tato velká nespokojenost se měla vymstít na Židech. Atmosféra ve městě byla pohnutá. Bylo možno pozorovat občasný pohyb neznámých lidí oblečených ve vojenských uniformách.³⁷

Akce se předem připravovala a jako první byla napadena židovská palírna, jejíž majitele zabili. Organizované a ozbrojené tlupy opilých civilistů, z části i vojáků, loupily v židovské čtvrti dům od domu, ale i v bytech, skladištích, obchodech a krámech. Střílelo se a vzniklo několik požárů. Pořádek nebylo možné udržet a k tomuto účelu byla povolána z Kroměříže vojenská pohotovost. První, která čítala 120 mužů, byla nedostatečná a až teprve další posila o 132 mužích začala ulice čistit. Bylo to obtížné, jelikož nádražní vojenská stráž se přidala k rabující skupině a dokonce jim vydala i střelné zbraně a střelivo. Drancování proběhlo v 51 domech a škoda byla dle udání poškozených obrovská. Obchodů bylo vydrancováno 25, hostinců a palíren 4, v židovském obecním úřadě byla vytlučena okna, poškozena a vyloupena byla i židovská synagoga. V několika obchodech vznikly požáry, které ale místní hasiči uhasili. Za oběť padli dva židovští občané.³⁸

Napáchané škody měly být nahrazeny, ale nakonec ani pojišťovny nechtěly vyplácet pojistné částky, protože se prý Židé chtěli nechat obohatit touto pohromou. Figurovalo zde i několik tajných přípisů z Ministerstva vnitra, jejichž obsah byl zcela proti jakékoliv větší

³⁵ KLENOVSKÝ, J.: c. d., s. 7–8.

³⁶ BARTOŠEK, Karel. Židé v Holešově - 8. část. *Holešovsko*, roč. XVII., č. 22, 2011, s. 19.

³⁷ FIŠER, Zdeněk. *Poslední pogrom: události v Holešově ve dnech 3. a 4. prosince 1918 a jejich historické pozadí*. Kojetín, 1996, s. 47–48.

³⁸ BARTOŠEK, K.: c. d., 8. část, s. 19.

pomoci postiženým Židům a neúměrným způsobeným škodám. Na Židy bylo dále pohlíženo jako na nepřátele, pro ostatní občany se jevíli jako nebezpeční.³⁹

Zejména tento poslední pogrom byl důsledkem neřešení sociálních otázek. V tomto období opět značně poklesl počet židovských obyvatel ve městě, a sice na 328. Podobný stav se pak udržel až do druhé světové války. Jednalo se o poslední židovský pogrom v českých zemích. V roce 1919 byla samostatná židovská obec na základě vládního usnesení zrušena se souhlasem židovských představitelů, kteří se ztotožnili s myšlenkou, že v moderním československém státě, založeném na rovnoprávnosti, je nepřiměřené oddělovat obyvatele dle národností či vyznání do samostatných obcí.⁴⁰

Vinou vnitřních rozvatů měla židovská náboženská obec v Holešově problém s obsazením své rady a představeného. Rabínskou správu od roku 1913, kdy odešel z rabínského místa v Holešově významný učenec dr. Jakob Freimann, vykonával rabín z Uherského Hradiště a později dokonce z Hodonína. Tyto problémy neměla jen židovská obec v Holešově, ale také většina menších židovských obcí na Moravě. Ve 30. letech se mohly bohoslužby konat pouze za přítomnosti minimálně 10 mužů. Situace dokonce vygradovala až k tomu, že se muselo některým dospělým Židům zaplatit, aby se liturgií zúčastnili. Stará „Šachova“ Synagoga byla dočasně uzavřena a bohoslužby se musely konat v soukromých domech. Místo v synagoze bylo využito jako byt, sklad a truhlářská dílna.⁴¹

2.6 Období druhé světové války

Bezprostředně po okupaci Československa německými nacisty docházelo k sebevraždám židovských občanů. Od srpna 1939 bylo holešovským Židům vyhláškou zakázáno vstupovat na některá veřejná prostranství, např. do parku, restaurací, kaváren, na koupaliště. V říjnu toho roku byli zatčeni a odvedeni do koncentračních táborů někteří Židé jakožto členové městské rady za Židovskou stranu.⁴² Židovské děti musely být odděleny od svých vrstevníků a vyčleněny z jejich společnosti. Byla pro ně zavedena tzv. jednotřídka. Židy ve svých domech ohrožovala správní komise města a členové NSDAP. Tito chodili náhodně po domech a vyvolávali v Židech pocity strachu a bezmoci. Musela být odstraněna socha T. G. Masaryka, která byla přijata jako památník svobodného

³⁹ ŠIMÍČEK, Petr. *Poslední pogrom na Moravě – Holešov, prosinec 1918*. In: Moderní dějiny: Vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky [online]. 2017 [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/posledni-pogrom-na-morave-holesov-prosinec-1918/>

⁴⁰ BARTOŠEK, K.: c. d., 8. část, s. 19.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² KLENOVSKÝ, J.: c. d., s. 6.

Československa. Dále se v městské knihovně dle příkazu provedla revize knih, aby bylo jasné, které knihy jsou pro občany vhodné ke čtení a které nikoliv. Padl i návrh o schválení zavedení pracovní povinnosti pro Židy.⁴³

Den za dnem se hrnuly stále nové rozkazy, které nakonec vyústily až v soubor protizidovských opatření. Další vyhláškou, pro nás v dnešní době poněkud absurdní, byla vyhláška stanovující v politickém okrese holešovském pro židovské obyvatelstvo nákupní dobu v „árijských obchodech“, resp. podnicích výdělkových a hospodářských společenstev, denně od 11.30 do 12.00 hodin a od 15 do 17 hodin. Mimo tuto dobu měli Židé zákaz nakupovat.⁴⁴ Všechny podniky vlastněné Židy musely být označeny německy *Jüdisches Geschäft*, i česky *Židovský obchod*. Docházelo také k dalšímu vystěhování Židů.

V roce 1941 byl na pokyn okresního úřadu přikázán co nejmenší styk ostatních obyvatel s židovským obyvatelstvem. Novou holešovskou synagogu nacisté vypálili a na příkaz musela být téměř do roka zbourána do základů.⁴⁵ Od září tohoto roku museli Židé nosit na levé straně oděvu žlutou Davidovu hvězdu. Z policejního příkazu je také zřejmé, že toto platilo u osob od šesti let. Další nařízení zakazovalo Židům opouštět svá bydliště bez policejního povolení. Během heydrichiády bylo na udání městského strážníka zatčeno a později popraveno několik holešovských Židů. Ani rok 1942 s sebou nepřinesl žádné změny k lepšímu pro židovské obyvatele. Pro Židy se v Holešově uzavíraly další služby, např. prádelna, lázně, holičství. Byli ustanoveni jen tři obchodníci, ke kterým mohli Židé docházet nakupovat. Správní komise města Holešova téhož roku vydala oznámení, že je zakázáno vyučování židovských dětí.⁴⁶

K tomu, aby byl prostor Protektorátu „vyčištěn“ od Židů, byla přijata řada opatření tvořících celý systém vedoucí ke „konečnému řešení židovské otázky“. Město Terezín, původně pevnostní město, bylo určeno pro koncentraci Židů před jejich odjezdem do východních oblastí v Polsku a Rusku. Další určení Terezína spočívalo v decimování židovského národa i jako prostředek dezinformace veřejnosti o osudu odsunutých. Během krátké doby zde bylo směstnáno v neuvěřitelných hygienických podmínkách na desetitisíce osob a právě sem směřovali také holešovští Židé v počtu 273 osob. Dle příkazu okupačních

⁴³ Moravský zemský archiv Brno – Státní okresní archiv Kroměříž, fond Ba-2, *Kronika města Holešova II*, s. 122.

⁴⁴ PÁLKA, Petr. Židé v Holešově 1939-1943. In: *Židé a Morava: Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 5. listopadu 2008*. Kroměříž, 2009, s. 316–317.

⁴⁵ Státní okresní archiv Kroměříž, fond Ba-2, *Kronika města Holešova II*, s. 130.

⁴⁶ Tamtéž, s. 142.

orgánů se holešovští Židé museli přepravit vlakem dne 18. ledna 1943 do Uherského Brodu. Tento příkaz si nikdo nedovolil nerespektovat. To by znamenalo tvrdý postih celé komunity a hlavně příbuzných. V Uherském Brodě se v místním židovském ghettu a v budově gymnázia shromáždilo na 3000 osob ze širokého okolí a postupně ve třech transportech (Cn-23.1., Co-27.1., a Cp-31.1.1943) odjeli do Terezína. Holešovští Židé byli určeni do transportu s označením Cn s datem odjezdu 23. ledna 1943. Po příjezdu do terezínského ghetta jich v nelidských podmínkách postupně 27 zemřelo. Z Terezína putovali někteří dalším transportem 26. 1. 1943 s označením Cs do Osvětimi, přímo do náruče smrti. Další byli postupně zařazeni do 11 jiných transportů v průběhu let 1943 a 1944.⁴⁷

2.7 Stav židovské náboženské obce ve druhé polovině 20. století

Válku přežilo jen 14 osob, které se později vrátily do Holešova. Obnovily zde nakrátko náboženskou obec, ale ta se už v 50. letech proměnila na pouhý synagogální sbor příslušející pod Židovskou náboženskou obec v Kyjově a od roku 1960 pod Židovskou náboženskou obec Brno. S úmrtím posledních nábožensky aktivních Židů v 80. letech 20. století ale tento sbor zaniká a slavnou židovskou historii Holešova připomínají už jen světoznámé nemovité památky a občanské sdružení OLAM – Společnost Judaica Holešov. Toto sdružení se snaží připomínat a rozvíjet židovské tradice zejména v podobě mezinárodně uznávaného festivalu Týden židovské kultury, konaného každým rokem v Holešově (viz kapitola 5).⁴⁸

Krátce po pádu komunistického režimu v květnu roku 1990 vznikla Československá společnost přátel Izraele, později Česká společnost přátel Izraele. S podporou řady aktivních členů vydává tato nezisková organizace zpravodaj, pořádá koncerty i další akce. Zpravodaj zprostředkovává informace z oblasti izraelské vědy, kultury i ekonomiky, které jsou dobrým zdrojem k poznání života židovského státu. Své kluby založila společnost po celé republice, např. v Českém Těšíně, Ostravě, Přerově, Brně, Hradci Králové, Praze, Liberci i v Holešově. V květnu roku 1991 se v Holešově konalo jednodenní zasedání Klubu československé společnosti přátel Izraele Přerov.⁴⁹ Cíle klubu byly jasně stanoveny – poznat stát Izrael v mnoha skutečnostech, v pohledu historickém, politickém, sociálním, hospodářském, kulturním, vědeckém i náboženském.

⁴⁷ ZAHRADNÍČEK, Karel. Konec židovské komunity v Holešově před 60 lety. *Holešovsko*, roč. IX., č. 3, 13. 2. 2003, s. 6–7.

⁴⁸ KLENOVSKÝ, J.: c. d., s. 6.

⁴⁹ SVÁTEK, Josef. Z Klubu přátel Izraele v Holešově. *Týdeník Kroměřížska*, č. 20, 1991, s. 1.

Klub přátel Izraele v Holešově byl založen v červnu roku 2000. Na zakládající schůzi byly stanoveny hlavní cíle, z nichž za nejdůležitější můžeme pokládat udržování historického židovského hřbitova ve spolupráci s Židovskou obcí Brno a pořádání vzdělávacích přednášek, aby se občané mohli seznámit s historií Židů v Holešově a jejich kulturou. V tomto se liší cíle klubu v Přerově a Holešově. Ostatní cíle jsou podobné, např. pravdivě informovat o dění ve státě Izrael. Zmíněných přednášek se uskutečnilo již velmi mnoho. Mezi přednášejícími byl doc. ThDr. František Kunetka (výklad o židovských svátcích), PhDr. Miroslav Marada (o židovských jménech a příjmeních), Jiří Richter (o židovské literatuře).⁵⁰

⁵⁰ Společnost přátel Izraele nabízí zajímavý program. *Holešovsko*, roč. VI., č. 8, 28. 4. 2000, s. 3.

3 Židovské památky v Holešově

K holešovským židovským památkám se řadí Stará synagoga a židovský hřbitov. Holešov zdobila necelých padesát let i Nová synagoga v maursko-románském slohu, která byla nacisty zničena. Památky jsou ve správě Městského kulturního střediska Holešov.

3.1 Stará synagoga

Stará synagoga, nebo též Šachova, byla vystavena s povolením vrchnosti (Jindřicha ze Šternberka) v roce 1560 v renesančním slohu na místě starší dřevěné vyhořelé svatyně. V roce 1615 se synagoga rozšířila o přístavbu předsíně a ženské galerie. V letech 1725–37 získala budova po stavební úpravě sjednocující barokní výtvarnou výzdobu. Zanedlouho po výstavbě nového *templu* (1893) přestala být Šachova synagoga využívána k bohoslužbám a přeměnila se v truhlářskou dílnu, skladiště a byt, který obývala početná rodina Bergmannových. Část rodiny Bergmannů nacistickou rasovou perzekucí přežila a po návratu opět bydlela v synagoze až do roku 1955.

V letech 1960–64 prošla synagoga celkovou renovací včetně malířské výzdoby. 6. září 1964 byla slavnostně zpřístupněna i s částečnou interiérovou výbavou a muzejní expozicí. Další oprava proběhla v letech 1993–95. Šachova synagoga v Holešově se rozprostírá uprostřed někdejšího areálu židovské čtvrti v Příční ulici. Je to samostatně stojící budova nepravidelného obdélníkového půdorysu ukončena nízkou valbovou střechou. Vrchnost požadovala, aby synagoga nepřevyšovala okolní zástavbu, a tak je podlaha hlavního sálu zahloubena o jeden metr pod úroveň okolního terénu. Na dvorku při západní stěně synagogy stával menší domek určený pro rituální porážku zvířat.

Budova se člení na hlavní jednopatrový sál, k němu se přimyká přísálí v přízemí, ženská galerie v 1. patře a studovna ve 2. patře. Ženská galerie je otevřená do modlitebny dvěma půlkruhovitě zaklenutými otvory a je přístupná jen zvláštním venkovním schodištěm. K vybavení předsíně patří archaické kamenné umyvadlo pro rituální omývání rukou. Přísálí oddělují od hlavní lodi dvě půlkruhové arkády. Část stěn a klenby zdobí ornamentální výmalba s rostlinným dekorem a hebrejskými nápisy. Toto dílo zde zanechali polští židovští imigranti, jedná se tedy o výzdobu tzv. polského typu. Dekorativní výmalba se nachází také v ženské modlitebně i o patro výš v učebně. Na východní straně sálu je schránka na tóru, která je zakryta oponou. Uprostřed sálu je *almemor* neboli řečniště, kde se dříve četlo z posvátné tóry. Z řečniště ale také vyhlašoval židovský kněz všechny příkazy, jak církevní,

obecní, tak i zdravotní, pokyny k soukromému a rodinnému životu a byla zde také prováděna i rituální obřizka. Almemor je zcela unikátní, neboť se jej podařilo dochovat včetně původních kovotepeckých prvků. Pochází z nedalekých Dřevohostic, kam také sahala židovská obec v Holešově. V kontrastu k bohaté výzdobě interiéru působí vnějšek synagogy velmi stroze – hladká jednobarevná fasáda jen s okenními otvory a podstřešní římsou. Stará synagoga v Holešově představuje jednu z nejstarších (po Lipníku nad Bečvou druhou na Moravě), nejcennějších a nejlépe dochovaných památek svého druhu u nás. Právem je proto památkově chráněna a hojně navštěvována turisty z domova a ciziny.⁵¹

Expozice v synagoze *Židé na Moravě* zahrnuje sbírkové předměty, knihy a archiválie s dějinami Židů na Moravě od období pozdního římského impéria, kdy Židé poprvé přišli na naše území, až po dokončení židovské emancipace na Moravě ve 2. polovině 19. století. Prohlídka synagogy upoutá nejen zájemce o židovské náboženství nebo umění, nýbrž i prostého návštěvníka, který odchází obohacen o nové poznatky z dějin Židů v naší zemi. Expozice byla doplněna maketou původní holešovské Židovské brány a Nové synagogy. V dnešní době jsou obě makety umístěny v ženské galerii.

3.1.1 Šachova synagoga – 2. polovina 20. století

V tomto období zažívá holešovská synagoga vzestup. Po rekonstrukci v roce 1964 byla slavnostně otevřena veřejnosti, což bylo za socialismu ojedinělé. Tato památka ožívá výstavami – např. v roce 1979 se zde konala výstava *Kresby z Terezína*. Bylo zde vystaveno na 63 kreseb, jejichž autory byli umělci z povolání i děti z Čech a Moravy. Kresby byly zapůjčeny Státním židovským muzeem v Praze a vznikly v letech 1942–1944 v nacistickém koncentračním táboře Terezín.⁵²

Na konci 20. století v letech 1998 a 1999 byla holešovská synagoga v objektivu natáčecích kamer několika filmových štábů. *Píseň o lítosti* je název prvního filmu natáčeného v prostorách synagogy v dubnu 1998. Jeho děj nejen zkoumá život židovské obce před holokaustem, ale jeho hlavní součástí je poselství o platnosti morálních hodnot vůbec. Ve filmu účinkovali i známí herci jako jsou Josef Somr, Jiří Pecha, Pavel Kříž, František Němec a Arnošt Goldflam. Příběh dokreslují i skutečné osobnosti židovské

⁵¹ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Zlínského kraje*. Zlín, 2010, s. 23–26.

⁵² SVÁTEK, Josef. Článek z neoznačené publikace, pravděpodobně z novin. Zn. ZMH 3/79. Archiv knihovny Holešov.

kultury, např. Miki Roth (kantor Jeruzalémské synagogy v Praze) a Richard Klauđa (bývalý místopředseda Židovské obce Brno).⁵³

Podruhé si židovskou synagogu v Holešově vybrala Česká televize hned v květnu toho roku pro hraný dokument o hudebním skladateli Gustavu Mahlerovi. Ten, ač byl rodákem z Jihlavy, se stal významnou osobností rakouské kultury. Synagoga byla vybrána pro její výborný stav a také proto, že připomíná humpoleckou synagogu, ke které měl Mahler vztah.⁵⁴

V projektu *Deset století architektury* České televize byl jeden z jeho dílů věnovaný moravským synagogám. Díl vysílaný v únoru roku 1999 byl zaměřen na tři nejvýznamnější z nich – mikulovskou, brněnskou Na Skořepce a holešovskou Šachovu. Autoři projektu představili synagogu jako renesanční stavbu, která svým stylem vyzdobení polského typu je evropským unikátem. V druhé polovině 20. století padlo mnoho židovských památek záměrné devastaci. Jen málo ze staveb připomínající bohatý život židovských občanů se opět probudilo k účelnému využití. Z holešovské synagogy je muzeum, z mikulovské je koncertní a výstavní síň a jen brněnská synagoga, jako jediná na Moravě, slouží svému poslání.⁵⁵

3.1.2 Šachova synagoga – 21. století

V roce 2013 se do Holešova podařilo získat oponu z Kanady a o rok později přibyl stolek na čtení tóry. Holešovská synagoga je jednou z mála vybavených synagog v zemi. V roce 2015 byla synagoga doplněna lustry a lavicemi. V posledním patře budovy byla vystavěna stálá expozice zaměřená na památku rabína Šacha, která slouží i jako studovna pro zbožné Židy z celého světa, jenž se přijíždí do Holešova pomodlit. V této studovně se nachází skutečně vzácné knihy, jejichž autorem je sám rabín Šach. Tyto knihy se podařilo získat hlavně ze světových aukcí. Nejvzácnější jsou Šachovy komentáře k židovskému právnímu kodexu. Poutníci z řad Židů skutečně využívají studovnu ke studiu primárně Šachových knih. Studovna rabína Šacha v patře synagogy je nově zařizena dobovým nábytkem. Synagoga byla po znovuotevření v roce 1964 vnímána jako muzeum. V dnešní době je však i důležitým poutním místem, které navštěvují Židé i z dalekých zemí včetně

⁵³ Česká televize Ostrava natáčela v holešovské synagoze. *Holešovsko*, roč. IV., č. 9, květen 1998, s. 9.

⁵⁴ Holešovskou synagogu navštívil opět natáčecí štáb České televize. *Holešovsko*, roč. IV., č. 11, červen 1998, s. 13.

⁵⁵ Holešovská synagoga nešla pozornosti tvůrců pořadu *Deset století architektury*. *Holešovsko*, roč. V., č. 4, únor 1999, s. 10.

Izraele či USA, dále pak Belgie a Palestiny. Synagoga je na seznamu čekatelů na zapsání mezi národní kulturní památky.

Náplní práce správce a průvodce holešovských židovských památek, kterým je pan Vratislav Brázdil, je opravdu různorodá. Během sezóny je to hlavně průvodcovská činnost, ale stejně tak se průvodce musí věnovat i židovským poutníkům. Pro ně zajišťuje servis a do synagogy je pouští třeba i v deset hodin večer, kdy se potřebují pomodlit. Snaží se vyjít hostům co nejvíce vstříc.

V dnešní době turisty pravděpodobně nevíce láká zámek, ale více znalí si už cestu do synagogy a na hřbitov většinou najdou. Pan Brázdil synagogu považuje za nejcennější památku, protože právě jí patří mnohá „nej“ – jedna z nejstarších, jedna z mála na celém světě polského typu, a také jediná, která byla u nás otevřena za socialismu. Podle něj také návštěvnost synagogy stoupá, což je také částečně dáno i zavedením vstupenek kombinovaných s dalšími památkami města. Další prací průvodce je také oživení synagogy. Sám razí heslo, že hodnotu má to, co má ducha. Nechce mít z holešovské synagogy „mrtvé muzeum“, a proto vznikl i nápad vytvořit v synagoze Šachovu studovnu, čímž se alespoň částečně vdechnul život tomuto muzeu. Na tomto principu ale funguje i další historická památka v Holešově – zámek. Pokračuje totiž v duchu toho, co tam František Antonín z Rottalu chtěl mít – divadlo, koncerty, umění a kulturní život.⁵⁶

U příležitosti 50. výročí otevření synagogy byly 6. září 2014 vystaveny knihy rabína Šacha v druhém patře synagogy. O jejich pořízení se zasloužil právě pan Brázdil, který po nich několik let pátral. Pořizuje je na vlastní náklady či z příspěvků dárců, neboť chce, aby byly pro synagogu jeho osobním darem. Nejstaršími kousky, které se zařadily do stálé expozice, jsou z let 1715 a 1777. Mimo významné historické knihy nabídl slavnostní program návštěvníkům také prohlídku synagogy a koncert židovské hudby.⁵⁷

Holešovský zámek i sál synagogy slouží i ve 21. století jako „hostitel“ výstav, které se v Holešově konají. O jednom z nejvýznamnějších tragických osudů z období druhé světové války byla výstava pod názvem *Anna Franková – Odkaz minulosti pro současnost*. Výstava dokumentovala prostřednictvím jejího oslavného deníku židovské utrpení za druhé světové války. Expozice byla zaměřena především na příběh Anny Frankové, ale byla doplněna také

⁵⁶ HELSNEROVÁ, Hana. Nechci v Holešově jen „mrtvé muzeum“. Hodnotu má to, co má ducha. *Týdeník Kroměřížska*, roč. XV., č. 2, 12. 1. 2016, s. 6.

⁵⁷ Oslavy umožní nahlédnout do knih z let 1714 až 1777. *Týdeník Kroměřížska*, roč. XIII., č. 35, 2. 9. 2014, s. 6.

dokumenty osvětlující kontext světových událostí té doby a především představovala nadřazenost rasy v období holokaustu. Jednalo se o putovní výstavu a Česká republika byla již 13. hostitelskou zemí. Součástí výstavy byly i přednášky pro žáky a studenty holešovských škol.⁵⁸ Tato výstava podnítila návštěvníky k zamyšlení nad významem tolerance, lidských práv a demokracie v dnešním světě.

Další zajímavou výstavou byla putovní výstava *Zmizelí sousedé*, kterou připravilo kulturní centrum Židovského muzea v Praze. Projekt *Zmizelí sousedé* podnítil také zájem středoškoláků, kteří se aktivně zapojili do hledání stop po židovském osídlení ve svém regionu. Tento projekt vznikl v roce 1999 a výstava představovala nejzajímavější práce studentů.

Holešovské židovské památky jsou známé po celém světě, především mezi americkými Židy. V prosinci roku 2005 navštívili Holešov manželé Beckley z USA a informovali Městské kulturní středisko, že židovská komunita ve městě Santa Maria vlastní jednu z tór, která patřila holešovské židovské obci. Tato komunita projevila zájem navázat bližší spolupráci s holešovskou stranou a zajistila tak zapůjčení tóry do Holešova. Ta byla následně nainstalována do expozice.⁵⁹ Ve Spojených státech se nachází na tisíc tór pocházejících z bývalého Československa. Jejich historie je pohnutá stejně jako osudy Židů. V době druhé světové války jich shromáždili angličtí Židé asi 1500, větší část z nich je nyní v USA. Současní vlastníci nemohou tóry vrátit na původní místo, protože řada synagog byla vypálena a jiné neslouží pro liturgické účely. Jedinou možností je jejich zapůjčení do muzeí. Údajně se ve Spojených státech nachází 4 až 5 tór, které mají vazby k Holešovu.⁶⁰

Od roku 2014 jsou vždy dvakrát ročně, pravidelně na jaře a na podzim, pořádány prohlídky jen při svíčkách. Při příležitosti těchto večerních prohlídek, ale i obyčejných prohlídek za denního světla, si mohou návštěvníci zakoupit v synagoze originální *košer* víno z Izraele. Košer znamená čistý, vyhovující, akceptovatelný. Košer předpisy se nevztahují na pěstování révy či její sklizeň, ale na zpracování hroznů, počínaje dovezením do vinařství až po zašpuntování lahve, případně také další manipulace po otevření lahve a rozlévání. Součástí předpisů je např. otázka čeření vína, kde se většinou nepoužívají žádná běžná

⁵⁸ Obřadní síň synagogy hostí výstavu o Anně Frankové. *Týdeník Kroměřížska*, roč. V., č. 42, 17. 10. 2006, s. 6.

⁵⁹ Židovská a křesťanská obec z USA mají zájem o Holešov. *Holešovsko*, roč. XI., č. 23, 15. 12. 2005, s. 26.

⁶⁰ Tamtéž.

čechidla, neboť jsou nepovoleného původu. Víno se čistí buď pomocí sedimentace a přetáčení, nebo se v Izraeli používá také rostlinná želatina.

Tím nejdůležitějším předpisem při výrobě je především předpis o tom, „kdo“ se smí výrobního procesu účastnit. Na procesu výroby se smí podílet pouze samotní Židé, ale ne ledajací. Židé vyrábějící košer vína musí žít řádným zbožným životem, účastnit se bohoslužeb, světit šabat a stravovat se podle zásad košer stravování. Může se ale ještě stát, že i po zašpuntování lahve víno ztratí svůj košer charakter v případě, že lahev otevře a rozlévá někdo, kdo nespĺňuje uvedené podmínky. To se však týká pouze vín, která nejsou pasterizovaná. Většina košer vín ale pasterizací prochází. Na každé lahvi je kromě pasterizace uvedeno ještě povolení rabína, který výrobu schvaluje a provádí pravidelný dozor či se na výrobním procesu osobně podílí. To je záruka, že je víno skutečně košer.⁶¹ Košer vína jsou u nás něčím ojedinělým, jelikož se s nimi v běžných prodejních sítích nesečkáváme. V České republice existují dvě vinařství produkující košer vína, ale ani ta se do běžného prodeje nedostanou. Většina produkce je určena pro vnitřní potřebu židovských obcí. Košer víno z holešovské synagogy tak může být skvělým suvenýrem.

3.2 Hřbitov

Nejstarší dochovaný náhrobek je z roku 1646. Židovský hřbitov zde tedy existuje již od zřízení židovské komunity. Hřbitov má nepravidelný tvar, který vypovídá o postupném zvětšování plochy. Břeh říčky Rusavy tvoří jasnou hranici severozápadní části hřbitova a z této strany je také vysoká kamenná zeď. Náhrobky čítají okolo 1500 kusů, jsou rozptýleny téměř po celé ploše hřbitova (8190 m²) a vytvářejí velmi nepravidelné řady. Nápisů směřují převážně k východu, ale i k západu. Výsledný chaotický dojem je ale pro židovské hřbitovy spíše typický. Holešovský hřbitov je zajímavý tím, že se zde nalézají několik příkladů na Moravě jinak vzácného typu náhrobku. Ten tvoří dvě šikmé desky o sebe opřené do tvaru sedlové střechy, případně i s deskami na štítu, tzv. tumba.

Poblíž vstupu na hřbitov nechala židovská obec v roce 1903 postavit obřadní síň. Zhotovil ji místní stavitel Antonín Fischer. Nachází se v ní kamenná deska se jmény obětí nacistické rasové perzekuce z Holešova a okolí. Další kamenné desky jsou věnovány osobnostem, které se zasloužily o výstavbu obřadní síně, židovským vojákům padlým v 1. světové válce a založení Nové synagogy. Nyní slouží tato síň jako muzejní expozice,

⁶¹ BRÁZDIL, Vratislav. Šachova synagoga nabízí košer vína z Izraele. *Holešovsko*, roč. XIX., květen 2013, s. 18.

kde je představena historie a památky zdejší židovské obce. Na holešovském židovském hřbitově leží pochovány generace zdejších Židů, mezi nimi významné osobnosti, představitelé obce a učení rabíni, např. spisovatel Max Winder (1855–1920) a rabíni Josef Biach Feilbogen (1784–1869) a dr. Jakob Freimann (1866–1937). Nade všemi ale ční osoba rabína Sabbataje ben Meir ha Kohena, zvaného Šach (1621–1663), k jehož hrobu putují ortodoxní věřící z dalekých zemí.⁶²

Z místních periodik z roku 1998 se můžeme dozvědět o první akci mladých členů brněnské židovské obce, kteří přijeli do Holešova uklízet židovský hřbitov. Účastníci sdělili, že postupně jezdí po hřbitovech, o které se již ve většině nikdo nestará a snaží se uklízet nepořádek a zlikvidovat neudržovaný porost. Kromě práce při úpravách hřbitovů se vždy snaží poznat i okolí, a proto vyrazili navštívit Kroměříž a také Hostýnské vrchy.⁶³

V roce 2000 se o židovský hřbitov starali členové místního občanského sdružení OLAM – Společnost Judaica Holešov. O rok později už je zaznamenán příjezd dobrovolníků ze zahraničí, např. z Chorvatska, Itálie, Německa, Francie a Velké Británie. Na židovský hřbitov přijíždí pracovat skupina dobrovolníků z evropských zemí, a to v rámci dobrovolnického projektu, na němž spolupracují Sdružení dobrovolných aktivit INEX a Židovská obec Brno. Projekt je součástí programu nazvaného Ruce a historie, jehož cílem je záchrana kulturních památek. Tato akce se stala tradicí a je pořádána každoročně.

V minulém roce dorazili dobrovolníci ze Srbska, Irska, Ruska, Polska, Koreje, Španělska a USA ve věkovém rozmezí 20 až 64 let. Náplní práce byly úpravy travnatého porostu, očištění a ošetření náhrobků a také technická příprava Festivalu židovské kultury. Žádná finanční odměna dobrovolníky nečekala, pracovali jen za jídlo a ubytování, ale v rámci čtrnáctidenního pobytu měli možnost poznat kulturu země, české jídlo a památky.⁶⁴ Smyslem je také propagace idejí dobrovolnictví, rozvíjení úcty ke kulturnímu dědictví, pěstování dobrých mezilidských vztahů, ale i poznávání jiných kultur.

3.3 Nová synagoga

Ve 2. polovině 19. století přestala Stará synagoga vyhovovat prostorově i vybavením a byla vybudována Nová synagoga pro bohoslužby. Stavba podle projektu významného

⁶² KLENOVSKÝ, J.: c. d., s. 70.

⁶³ Členové brněnské židovské obce uklízeli holešovský židovský hřbitov. *Holešovsko*, roč. IV., č. 10, květen 1998, s. 7.

⁶⁴ Tradice je tradice. Do Holešova opět míří dobrovolníci na opravu hřbitova. *Kroměřížský deník*, č. 168, 14. 7. 2016, s. 1 a 3.

architekta působícího ve Vídni Jakoba Gartnera (1861 Přerov – 1921 Vídeň) v módním maursko-románském slohu byla slavnostně zasvěcena 3. září 1893. Současně byl v podobném stylu vystavěn sousední dům – jako byt a kancelář rabína.⁶⁵

Brzy po okupaci byla Nová synagoga nacisty uzavřena. V červenci 1941 se udál nezdařený pokus o její zapálení, pachatelé vnikli do synagogy a snesli do středu z modlitebny všechny svitky židovských modliteb a různá roucha. Vše polili petrolejem a od toho místa vedli knot o délce asi 6 metrů. Tento dlouhý knot byl důvodem brzkého uhašení, takže nevzniklo mnoho škod. V srpnu toho roku ale nacistická zvěle slavila úspěch. Hasiči měli zakázáno zasáhnout a budova celá vyhořela. Zbytky stavby pak musely být podle příkazu odklizeny do června 1942.⁶⁶ Pozemek byl poté upraven na park. Na místo, kde Nová synagoga stála, upozorňuje od roku 2004 kamenný památník.

3.4 Židovské památky ve Zlínském kraji

Od roku 1964 je v seznamu národních kulturních památek zapsán židovský hřbitov v obci Brumov. V Koryčanech na Kroměřížsku se nachází bývalá synagoga a židovský hřbitov. Kroměříž má kromě židovského hřbitova a židovské radnice i zachovalou separační zeď, která oddělovala židovské město od města křesťanského. Byla postavena na konci 17. století a několikrát upravována. Zachovala se jen její část s výklenky, v nichž bývaly barevné obrazy. Ve městě stávaly celkem tři synagogy – nejstarší z 16. století byla zbořena roku 1656, mladší z konce 17. století postihl stejný osud roku 1921 a nejmladší z let 1909–1910 byla zničena nacisty v roce 1942.

Židovský hřbitov v Rožnově pod Radhoštěm na Vsetínsku zanikl v 80. letech minulého století. Bývalá synagoga v Uherském Hradišti je secesní stavbou z roku 1875. Od druhé světové války je dodnes využívána jako městská knihovna. Roku 1999 zde proběhla částečná rekonstrukce od škod, které způsobily povodně v roce 1997. Ve městě stála i středověká synagoga, která zanikla po roce 1514 stejně jako židovský hřbitov. Nový hřbitov z roku 1879 (zničený nacisty) dnes připomíná pomník.

V Uherském Brodě nalezneme torza zlomených náhrobků a památník připomínající bývalý Starý židovský hřbitov, který byl během okupace zdevastován. V obřadní síni

⁶⁵ MACHALA, Jan. Nová synagoga v Holešově. In: *Stríčky z historie Holešovska II.: Sborník Vlastivědného kroužku Holešov 2011-2012. Holešov, 2014, s. 78–83.*

⁶⁶ Státní okresní archiv Kroměříž, *Kronika města Holešova II.*, s. 130 a 139.

Nového židovského hřbitova jsou umístěny pamětní desky se jmény obětí nacismu z oblasti Uherského Brodu. Ve Valašském Meziříčí pak od roku 2004 stojí památník holokaustu. Na mramorové desce je vytesáno 150 jmen obětí a nahoře stojí prostorově ztvárněná Davidova hvězda. Židovský hřbitov zde existuje jako oddělení místního vojenského hřbitova. Tvoří jej symbolická skupina náhrobků ze zbytků hřbitova z roku 1870, který byl zrušen po druhé světové válce.

Bývalá soukromá synagoga v obci Velké Karlovice se nacházela v tzv. Panském domě a využívána byla až do 2. světové války židovskými obyvateli. Nyní v něm sídlí soukromá pila. Židovský hřbitov se zde datuje od roku 1887. Židovský hřbitov ve městě Vsetín byl založen v roce 1888. U vchodu do areálu je umístěna pamětní deska židovským obětem nacismu s Davidovou hvězdou. Ve Zlíně se nachází židovský hřbitov se 13 hroby jako sekce tamní části Lesního hřbitova.⁶⁷

⁶⁷ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Zlínského kraje*. Zlín, 2010.

4 Osobnosti židovské obce v Holešově

Jedním z nejvýznamnějších učenců své doby je Sabbataj ben Meir ha Kohen, přezdívaný Šach, který je autorem řady spisů talmudicko-právního obsahu. Z rabínů zde dále působil Josef Oppenheim, syn mikulovského zemského rabína a bibliofila Davida Oppenheima. V letech 1893–1914 působil v židovské obci jako poslední rabín dr. Jakob Freimann, který je považován za vynikajícího židovského učenice a komentátora středověké rabínské literatury. Po ukončení svého působení v Holešově byl vrchním rabínem v Berlíně. Přispíval do mnoha vědeckých časopisů a vydal několik samostatných děl, psal např. o dějinách Židů v Přerově a Prostějově. V letech 1895–1919 žil v Holešově jako ředitel a učitel na židovské škole Max Winder. Český písíci židovský spisovatel, jehož syn Ludwig Winder (1889–1946), který prožil v Holešově mládí, se řadí ke světově nejslavnějším německy písíci židovským spisovatelům úrovně Franze Kafky.⁶⁸

4.1 Sabbataj ben Meir ha Kohen, zvaný Šach

Litevský rodák se narodil v roce 1621 a ve svém dětství se učil u svého otce, také rabína. Od 12 let studoval v Polsku, kde po studiích pobýval. V roce 1646 se vrátil zpět do Litvy a jeho věhlas neustále rostl. Šachovo nejvýznamnější dílo se nazývá *Siftej kohen* (v překladu Rty kněze). Jedná se o komentář k židovskému právnímu kodexu. Šach jej vydal ve svých 25 letech a dílo záhy dobylo uznání u rabínských autorit. V letech 1648–1654 na litevské židovstvo dolehlo povstání Bohdana Chmelnického (1596–1657) a byla způsobena genocida Židů na území dnešní Litvy, Ukrajiny a Polska. Většina uprchlíků zamířila na jih a spolu s nimi také Šach. Po putování se nakonec usadil ve Strážnici. V tu dobu bohatá a významná židovská obec v Holešově projevila přání mít tohoto věhlasného učenice za rabína. Žádosti bylo vyhověno, a tak od roku 1657 až do své smrti 8. února 1663 zastával Šach rabínský post v Holešově.⁶⁹

V rámci České republiky je některými považován vůbec za největší rabínskou osobnost. Podle Vratislava Brázdila záleží ale na úhlu pohledu. Mnozí za největší osobnost považují Rabiho Löwa, kterého znají hlavně díky legendě o Golemovi. Rabi Löw byl mimořádným učenecem, ale Šachův přínos je závaznější. Některými je rabín Šach zařazen mezi dvacet největších osobností židovského národa a je také jednou z nejzásadnějších

⁶⁸ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Holešova*. Holešov, 2004, s. 68–71.

⁶⁹ Tamtéž.

autorit v oblasti židovského práva. Šach navazoval přátelství i s lidmi, kteří nebyli Židé. Např. v dopisu křesťanskému filozofovi Valentinu Wiedrichovi píše, že ho uctívá, váží si ho a prosí, aby s ním byl v kontaktu. Šach je na svém náhrobním kamenu titulován jako *gaon*,⁷⁰ stejně je tomu i na titulních stranách jeho knih. Je tedy velmi pravděpodobné, že během jeho rabínského postu v Holešově zde byla *ješiva*.⁷¹ O ní se ale z žádné literatury nedozvídáme.

Můžeme hovořit o Šachovi jako o holešovském učiteli národů, či ho nazývat holešovským „Komenským“? V Holešově se sice nenarodil, ale působil zde a také je na místním hřbitově i pochován. Toto místo je doslova poutním místem Židů z celého světa. Ti přijíždějí z dalekých zemí, aby se poklonili učenci, který svými znalostmi a zkušenostmi učí celé desítky generací až do dnešních dnů. V jednom malém okamžiku je skutečně spjat s naším učitelem národa Komenským. Narodil se, když Janu Amosi Komenskému bylo 29 let a umírá osm roků před ním. Byli tedy současníci. Zprávy o tom, že by se někdy setkali, nemáme a pravděpodobnost je velmi nízká. Je ale možné, že Komenský četl některé ze Šachových literárních děl.

O Šachovi se dochovala celá řada legend, které s veselou náladou vypráví průvodce synagogy, pan Brázdil. Mnohé z těchto legend líčí Šacha více jako zázračného rabína než jako učence světového formátu. Dochovaly se legendy, které ho představují jako bystrého jinocha, který dokáže proniknout do tajů výkladu Tóry a poučuje svého otce, pak jako rabína, který měl zázračnou moc uzdravovat nemocné.

Nejznámější je legenda o Šachově tajuplném susedovi ležícím vedle jeho hrobu na židovském hřbitově v Holešově. Několik hodin před svou smrtí Šach vyslovil své poslední přání, a sice že má být po dobu sto let po pravé straně jeho hrobu necháno volné místo, dokud nepřijde ten, kdo si toto místo vyžádá a ať je mu také toto místo vyhrazeno. Přesně sto let po Šachově smrti se objevil v Holešově mladý Polák, který se domáhal místa pro svůj hrob vedle Šacha. Okolí Šachova hrobu bylo však beznadějně obsazeno. Ačkoliv byl mladík zcela zdravý, druhého dne náhle zemřel. Hrobníci se pustili do kopání, ale nemohli najít žádné místo. Náhle zpozorovali malý sloupec ohně, vystupující z Šachova hrobu. Zachovalá rakev se sama posouvala o kus dál, až tu bylo konečně tolik volna, že mohli hrobníci uložit tělesné ostatky neznámého Poláka. Legenda končí slovy, která byla vytesána

⁷⁰ Z hebrejštiny, znamená rektor rabínské školy.

⁷¹ Rabínská vysoká škola.

na náhrobním kameni tohoto polského Žida: „*Zde odpočívá David Coref, jenž podle kabaly dovedl sestavit písmena, jimiž byl stvořen svět.*“

Další legendou je např. poslední pokyn umírajícího Šacha, aby se uzamkla jeho pracovna na dobu jednoho roku a nikdo tam nesměl vstoupit. Šach měl totiž před smrtí rozpracovanou knihu a poté, co místnost otevřeli, zjistilo se prý, že byla zázračným způsobem dopsána.

4.2 Gerson Wolf

Mezi významné osobnosti pocházející z Holešova patří jistě také dr. Gerson Wolf, který se narodil v roce 1823 v holešovské židovské obci. Již od dětství byl vzděláván v hebrejském jazyce i židovském náboženství a jeho životním cílem bylo stát se rabínem. Ve svých šestnácti letech odešel studovat do Vídně pedagogiku a filozofii a po čase získal místo domácího učitele v židovské rodině. Vysokoškolské studium dokončil dosažením doktorátu z filozofie a stal se učitelem židovského náboženství. Napsal i několik učebnic k tomuto tématu, které byly používány i v židovských školách v USA. Wolf také působil jako historik a publicista, zasílal příspěvky do časopisů, v nichž se otevřeně vyjadřoval k aktuálním problémům. Jeho články a práce byly také věnovány historii židovství, zejména na území rakouské monarchie. Badatelské a publikační činnosti se věnoval Wolf až do konce života, zemřel ve Vídni roku 1892.⁷²

⁷² MARADA, Miroslav. Pedagog, publicista a historik dr. Gerson Wolf. *Týdeník Kroměřížska*, 6. 2. 1991, s. 5.

5 Festival židovské kultury 2016

Festival židovské kultury Ha-Makom⁷³ je úzce spjat se vznikem a působením občanského sdružení OLAM – Společnost Judaica Holešov (hebrejský název „Olam“ znamená „věk“ i „svět“). Nadšenci – původně členové Společnosti přátel Izraele – založili toto sdružení k rozvoji svého zájmu o judaismus, židovskou historii a židovské památky a navázali tak na významnou tradici židovské kultury v Holešově. Jak je již zmíněno výše, ve spolupráci s Židovskou obcí v Brně, zorganizovali na hřbitově v roce 2001 první brigádu dobrovolníků ze zahraničí, a proto bylo rozhodnuto uspořádat pro ně první Festival židovské kultury.

Jednodenní akce byla připomínkou vypálení Nové synagogy v srpnu 1941. Vyvrcholila koncertem židovských hudebníků při svíčkách. Postupně se festival rozrůstal tematicky i časově. Z jednodenního setkání se stala celotýdenní série koncertů, přednášek a tanečních vystoupení. Festival pořádala právě Společnost Judaica Holešov. Podílela se na dramaturgii i na organizační a finanční stránce. Festival se stal během krátké doby jedním z nejrozsáhlejších kulturních projektů v Holešově. V roce 2014 převzalo organizaci festivalu město Holešov, Městské kulturní středisko Holešov a nově Rottal klub Holešov o. s.

V minulém roce se v Holešově konal již 16. ročník Festivalu židovské kultury, který představil velmi širokou paletu kulturně společenských akcí postavených na židovství a židovské kultuře. Poslední týden v červenci se konaly přednášky, komentované prohlídky, výstavy, byly připraveny gastronomické speciality, kulturní programy, divadelní představení, koncerty, taneční představení a poprvé i minikurz hebrejštiny. Součástí programu byl také archeologický průzkum Nové synagogy, která byla vypálena za druhé světové války a také uctění památky holešovských obětí holokaustu. Program probíhal střídavě v prostorách holešovského zámku, v Šachově synagoze a na židovském hřbitově.⁷⁴

Festival byl zahájen vernisáží fotografií Jindřicha Buxbauma s názvem *Život v diaspoře* a diskuzí o současné situaci a spolupráci České republiky a Státu Izrael s jeho velvyslancem J. E. Gary Korenem. Pokud chtěl účastník festivalu poznat židovskou kulturu více do hloubky, mohl se účastnit minikurzu hebrejštiny s kantorem a hercem Achabem Haidlerem. Zájemci se seznámili se symbolikou a detaily hebrejských znaků včetně základů

⁷³ Hebrejsky „místo“.

⁷⁴ V Holešově začíná šestnáctý ročník Festivalu židovské kultury. *Kroměřížský deník*, č. 168, 20. 7. 2016, s. 1 a 3.

hebrejštiny a také si své nově nabyté znalosti mohli vyzkoušet přímo na holešovském hřbitově a při prohlídce v synagoze. Později předvedl Haidler své divadelní představení *Pan Theodor Mundstock*, podle románu Ladislava Fukse o jednom konkrétním osudu českého Žida v době protektorátu.⁷⁵

Další zajímavostí, která upoutala nejednoho návštěvníka festivalu, byla přednáška *Rudolf Jelínek – co možná nevíte a je dobré vědět* a představení knihy *Království slivovice, Osudy palírníků a palíren ve Vizovicích* Marcela Sladkowského. Setkání přidala na poutavosti degustací košer destilátů firmy Rudolf Jelínek. Tato prezentace světoznámé palírny ve Vizovicích byla zařazena do programu záměrně, protože jsou na holešovském židovském hřbitově pohřbeni rodiče Rudolfa Jelínka. Taneční skupina RUT předvedla vystoupení i s výukou tradičních *chasidských tanců* pro veřejnost. Tato skupina je jedním z prvních souborů v České republice, která prezentuje židovskou kulturu. V současnosti působí v Prostějově a volně navazuje na tradici židovské kultury tohoto města, které bylo v minulosti pro početnou židovskou komunitu přezdívané *hanáckým Jeruzalémem*.⁷⁶

Taková je podoba dnešního židovství v Holešově. Pevně věřím, že tato tradice se dále uchová pro další generace, neboť je to ideální příležitost setkat se s židovským světem a kulturou ve své rodné zemi a uchovat si v paměti něco, co člověk může předat dál nebo jen později sám pro sebe zavzpomínat a vzpomínkami si tvořit svou vlastní osobní historii.

⁷⁵ Židovský festival sklídl úspěch, zaujaly třeba kurzy hebrejštiny. *Kroměřížský deník*, č. 178, 1. 8. 2016, s. 3.

⁷⁶ Holešovský festival letos ukáže Židy v kultuře a umění. *Kroměřížský deník*, č. 157, 7. 7. 2016, s. 3.

Závěr

V první kapitole jsem stručně nastínila dějiny Židů v českých zemích. Záměrem bylo popsat tuto historii tak, aby důležité události byly uvědoměním propojeny s dalším oddílem, a to historií židovské náboženské obce v Holešově. Pozitivum práce shledávám ve spojení historie a současnosti židovské kultury v Holešově.

Největší pozornost v práci je věnována historii židovské komunity ve městě Holešov, která zde byla přítomna již od poloviny 15. století, kdy došlo k vypovězení Židů z moravských královských měst. Toto společenství postupně rostlo a svého vrcholu dosáhlo v polovině 19. století, kdy zde Židé tvořili 32 procent populace města. Tehdy byla čtvrtou největší židovskou komunitou na Moravě. Soužití Židů s místními obyvateli ale vždy nebývalo úplně bezproblémové. V historii obce došlo k několika pogromům, které jsou také zmíněny v této kapitole. Poprvé došlo k pogromu v roce 1774, když se v židovské čtvrti našlo tělo zavražděné křesťanské dívky. V roce 1850, kdy už bylo Židům povoleno žít i mimo své čtvrti, došlo v Holešově k nepokojům. Další pokus o pogrom byl pak v roce 1899 včas zastaven policií. Nejznámější je poslední pogrom z počátku prosince 1918. Kromě velkých majetkových škod při něm přišli o život dva židovští občané. Jednalo se tehdy o poslední protižidovský pogrom v českých zemích. Největší ránu místní komunitě však zasadil holokaust, během kterého zahynulo více než dvě stě padesát holešovských Židů. Z původní komunity přežilo jen 14 osob. Časem tato obec úplně zanikla.

Další část práce je zaměřena na židovské památky v Holešově, Šachovu synagogu, židovský hřbitov a nedochovanou Novou synagogu. Šachova synagoga je čtvrtou nejstarší synagogální stavbou na území České republiky. Byla vystavěna v roce 1560 a využívala se zejména pro náboženské účely. Po rekonstrukci v roce 1964 byla zpřístupněna veřejnosti. Přestože zde neexistuje žádná místní židovská komunita a synagoga je využívána především k prohlídkovým účelům, nelze říci, že je dnes už jen pouhým muzeem. Díky jejímu spojení s osobností rabína Šacha je významným náboženským poutním místem pro velké množství Židů, především z Izraele a USA. Na hřbitově je nejvíce navštěvován hrob rabína Sabbataje ben Meir ha Kohena. Dnes se zde nachází více než 1500 náhrobků. Ve druhé polovině 19. století se začaly stavět synagogy daleko honosnější a reprezentativnější oproti dřívějším prostým stavbám. Židé si v Holešově také jednu postavili. Její existence však neměla příliš dlouhého trvání. Po necelých padesáti letech byla v roce 1941 nacisty vypálena. V této

kapitole jsou ve stručnosti uvedeny i další židovské památky, které se nachází ve Zlínském kraji.

S židovskou obcí v Holešově je spojen rabín Sabbataj ben Meir ha Kohen, zvaný Šach, kterému se věnuje čtvrtá kapitola. Jeho osobnost je tím hlavním, co dodnes do Holešova přitahuje židovské návštěvníky. Je řazen mezi dvacítku největších učenců židovského národa a v rámci naší země jde tak o nejvýznamnější rabínskou osobnost, která je na našem území pohřbena. Zájem o jeho osobu postupně roste ze strany veřejnosti i médií. Také jsou zde zmíněny i další osobnosti spojené s Holešovem a židovskou obcí.

V poslední kapitole je uvedena dnešní podoba židovského dění v Holešově – Festival židovské kultury. Fenomén festivalu je úzce provázán se vznikem a působením občanského sdružení OLAM – Společnost Judaica Holešov. Během krátké doby se stal jedním z nejrozsáhlejších kulturních projektů v Holešově.

Cílem této bakalářské práce bylo vytvořit ucelený a stručný přehled dějin nejen dávných ale i novodobých v židovské náboženské obci v Holešově. Nejvíce pozornosti jsem věnovala historii židovské komunity samotné a také s ní spojeným židovským památkám. Bylo dosaženo všech cílů stanovených v úvodu práce. V práci jsou obsaženy události, které byly důležité ve vývoji holešovské židovské komunity a ovlivnily tak její dějiny. Prozkoumána a posouzena byla také část druhé poloviny 20. století a současná doba. Při tvorbě práce bylo čerpáno z dostatečného počtu publikací a novinových článků, které byly dosažitelné, nejvíce pak z literatury získané v archivu Městské knihovny v Holešově. Téma si zaslouží být v budoucnosti vypracováno mnohem více do hloubky. Naskytuje se zde možnost zpracování např. židovského školství nejen v Holešově, ale i v jiných židovských obcích ležících na Moravě. Z dosavadního zpracování této práce se mohou vytvořit metodické materiály pro výuku na regionálních základních i středních školách nebo také výklad při prohlídkách židovských památek v Holešově. I samotná historie města Holešova je hodna zpracování publikace, neboť je zatím pro širokou veřejnost přístupná jen v nastíněné podobě na webových stránkách města Holešova a publikace *Holešovský okres* (P. Kvasnička) se věnuje celému holešovskému okresu.

„Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis.“ Dějiny jsou svědky času, světlem pravdy, živou pamětí, učitelkou života a poslem minulosti. Marcus Tullius Cicero

Seznam použitých zdrojů

Archivní prameny:

Moravský zemský archiv Brno – Státní okresní archiv Kroměříž, fond Ba-2, *Kronika města Holešova II.*

Literatura:

BAUMANN, Arnulf. *Co by měl každý vědět o židovství.* Praha: Kalich, 2000. ISBN 80-7017-205-3.

FIŠER, Zdeněk. *Poslední pogrom: události v Holešově ve dnech 3. a 4. prosince 1918 a jejich historické pozadí.* Kojetín: KATOS, 1996. Obrázky z historie Kroměřížska. ISBN 80-859-4506-1.

KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Holešova.* 2. vyd. Holešov: Město Holešov, 2004.

KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Zlínského kraje.* Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše ve spolupráci s Muzeem Kroměřížska, 2010. ISBN 978-80-86886-35-0.

KVASNIČKA, Pavel. *Holešovský okres.* Brno: Garn, 2010. ISBN 978-80-86347-48-6.

MACHALA, Jan. Nová synagoga v Holešově. In: *Střípky z historie Holešovska II.: Sborník Vlastivědného kroužku Holešov 2011-2012.* Holešov: Město Holešov, 2014. Knihovnička Holešovska. ISBN 978-80-260-6079-6.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě.* Praha: Sefer, 1993. Judaica. ISBN 80-900-8954-2.

PÁLKA, Petr. Postavení holešovských Židů v polovině 17. století a Rottalovo "Židovské privilegium". In: *Židé a Morava: Sborník z konference konané 11. listopadu 1998 v Kroměříži.* Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1999. ISBN 80-85945-18-5.

PÁLKA, Petr. Židé v Holešově 1939-1943 (utahování šroubů příkazů, nařízení, omezení a represí). In: *Židé a Morava: Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 5. listopadu 2008.* Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2009. ISBN 978-80-85945-55-3.

Novinové články:

BARTOŠEK, Karel. Židé v Holešově - 3. část. *Holešovsko*, roč. XVII., č. 17, 2011.

BARTOŠEK, Karel. Židé v Holešově - 5. část. *Holešovsko*, roč. XVII., č. 19, 2011.

BARTOŠEK, Karel. Židé v Holešově - 6. část. *Holešovsko*, roč. XVII., č. 20, 2011.

BARTOŠEK, Karel. Židé v Holešově - 7. část. *Holešovsko*, roč. XVII., č. 21, 2011.

BARTOŠEK, Karel. Židé v Holešově - 8. část. *Holešovsko*, roč. XVII., č. 22, 2011.

BRÁZDIL, Vratislav. Šachova synagoga nabízí košer vína z Izraele. *Holešovsko*, roč. XIX., květen 2013.

HELSNEROVÁ, Hana. Nechci v Holešově jen „mrtvé muzeum“. Hodnotu má to, co má ducha. *Týdeník Kroměřížska*, roč. XV., č. 2, 12. 1. 2016.

MARADA, Miroslav. Pedagog, publicista a historik dr. Gerson Wolf. *Týdeník Kroměřížska*, 6. 2. 1991.

SVÁTEK, Josef. Z Klubu přátel Izraele v Holešově. *Týdeník Kroměřížska*, č. 20, 1991.

ZAHRADNÍČEK, Karel. Konec židovské komunity v Holešově před 60 lety. *Holešovsko*, roč. IX., č. 3, 13. 2. 2003.

Česká televize Ostrava natáčela v holešovské synagoze. *Holešovsko*, roč. IV., č. 9, květen 1998.

Členové brněnské židovské obce uklízeli holešovský židovský hřbitov. *Holešovsko*, roč. IV., č. 10, květen 1998.

Společnost přátel Izraele nabízí zajímavý program. *Holešovsko*, roč. VI., č. 8, 28. 4. 2000.

Holešovská synagoga nešla pozornosti tvůrců pořadu Deset století architektury. *Holešovsko*, roč. V., č. 4, únor 1999.

Holešovskou synagogu navštívil opět natáčecí štáb České televize. *Holešovsko*, roč. IV., č. 11, červen 1998.

Holešovský festival letos ukáže Židy v kultuře a umění. *Kroměřížský deník*, č. 157, 7. 7. 2016. ISSN 1801–9773.

Obřadní síň synagogy hostí výstavu o Anně Frankové. *Týdeník Kroměřížska*, roč. V., č. 42, 17. 10. 2006.

Oslavy umožní nahlédnout do knih z let 1714 až 1777. *Týdeník Kroměřížska*, roč. XIII., č. 35, 2. 9. 2014.

Tradice je tradice. Do Holešova opět míří dobrovolníci na opravu hřbitova. *Kroměřížský deník*, č. 168, 14. 7. 2016.

V Holešově začíná šestnáctý ročník Festivalu židovské kultury. *Kroměřížský deník*, č. 168, 20. 7. 2016. ISSN 1801–9773.

Židovská a křesťanská obec z USA mají zájem o Holešov. *Holešovsko*, roč. XI., č. 23, 15. 12. 2005.

Židovský festival sklídl úspěch, zaujaly třeba kurzy hebrejštiny. *Kroměřížský deník*, č. 178, 1. 8. 2016. ISSN 1801–9773.

Internetové zdroje:

BONDY, Gottlieb a Franz DWORSKÝ. *Zur Geschichte der Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien von 906 bis 1620*. [online]. Praha: G. Bondy, 1906 [cit. 2016-11-16]. Dostupné z: https://archive.org/stream/zurgeschichteder01bond/zurgeschichteder01bond_djvu.txt

ŠIMÍČEK, Petr. Poslední pogrom na Moravě - Holešov, prosinec 1918. In: *Moderní dějiny: Vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky* [online]. 2017 [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/posledni-pogrom-na-morave-holesov-prosinec-1918/>

Holešov. *Vyletnik.cz* [online]. 2017 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.vyletnik.cz/mistopisny-rejstrik/stredni-morava/hana-kromerizsko/1025-holesov/>

Dobrovolníci z celého světa pečují o židovský hřbitov. *Česká televize, Televizní studio Brno* [online]. 2017 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/235548-dobrovolnici-z-celeho-sveta-pecuji-o-zidovsky-hrbitov/>

Jiné:

SVÁTEK, Josef. Článek z neoznačené publikace, pravděpodobně z novin. Zn. ZMH 3/79. Archiv knihovny Holešov.

Přílohy

Seznam obrazových příloh:

1. Stará „Šachova“ synagoga v Holešově
2. Interiér Staré synagogy
3. Obřadní síň židovského hřbitova v Holešově
4. Židovský hřbitov v Holešově
5. Nová synagoga ve 30. letech 20. století
6. Přerovská (Židovská brána) před rokem 1906
7. Současný pohled na místo, kde stávala Přerovská brána

Obr. 1: Stará „Šachova“ synagoga v Holešově (archiv autora)

Obr. 2: Interiér Staré synagogy (Holešov. *Vyletnik.cz* [online]. 2017 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <http://www.vyletnik.cz/mistopisny-rejstrik/stredni-morava/hana-kromerizsko/1025-holesov/>)

Obr. 3: Obřadní síň židovského hřbitova v Holešově (archiv autora)

Obr. 4: Židovský hřbitov v Holešově (*Česká televize, Televizní studio Brno* [online]. 2017 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/235548-dobrovolnici-z-celeho-sveta-pecuji-o-zidovsky-hrbitov/>)

Obr. 5: Nová synagoga ve 30. letech 20. století (KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Holešova*. Holešov, 2004, s. 35.)

Obr. 6: Přerovská (Židovská) brána před rokem 1906 (KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Holešova*. Holešov, 2004, s. 11.)

Obr. 7: Současný pohled na místo, kde stávala Přerovská brána (archiv autora)

Anotace

Jméno a příjmení:	Lenka Zábojníková
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Pavel Kopeček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Historie židovské obce v Holešově
Název v angličtině:	The history of the Jewish community in Holešov
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá dějinami židovské komunity v Holešově. Zaměřuje se především na historický vývoj a současnou podobu. Zahrnuje také významné židovské památky a osobnosti židovské kultury v Holešově.
Klíčová slova:	Historie, Židé, Holešov, židovské památky, osobnosti.
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with the history of the Jewish community in Holešov. It focuses especially on the historical development and current form. It includes also important Jewish monuments and personalities of the Jewish culture in Holešov.
Klíčová slova v angličtině:	History, Jews, Holešov, Jewish monuments, personalities.
Přílohy vázané v práci:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stará „Šachova“ synagoga v Holešově 2. Interiér Staré synagogy 3. Obřadní síň židovského hřbitova v Holešově 4. Židovský hřbitov v Holešově 5. Nová synagoga v 30. letech 20. století 6. Přerovská (Židovská brána) před rokem 1906 7. Současný pohled na místo, kde stávala Přerovská brána
Rozsah práce:	46
Jazyk práce:	čeština